

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ**

КАФЕДРА ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

МАРІЯ ПОЦЮРКО

ТЕМА 7. ОНТОЛОГІЯ ЯК ФІЛОСОФСЬКЕ ВЧЕННЯ ПРО БУТТЯ

**ЛЕКЦІЯ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“ФІЛОСОФІЯ”**

Для студентів другого та третього курсу спеціальностей:

017 Фізична культура і спорт

014.11 Середня освіта

073 Менеджмент

241 Готельно-ресторанна справа

242 Туризм

227 Фізична терапія, ерготерапія

024 Хореографія

“ЗАТВЕРДЖЕНО”

на засіданні кафедри гуманітарних дисциплін

„31” серпня 2018 р. протокол № 1

Зав.каф _____ О. А. Полянський

Львів – 2018

ТЕМА 7. ОНТОЛОГІЯ ЯК ФІЛОСОФСЬКЕ ВЧЕННЯ ПРО БУТТЯ

1. Філософський зміст категорії буття.
2. Історичні етапи формування вчення про буття. Класичні та неklasичні підходи.
3. Структура буття: форми і рівні. Буття як єдність об'єктивної дійсності та дійсності людини.
4. Поняття про духовне та матеріальне буття.

1. Філософський зміст категорії буття.

Філософське осмислення оточуючої нас реальності починається із з'ясування того, чим фактично вона є, яка її сутність, як вона змінюється та від чого залежить. Вирішення цього питання виводить нас на таку важливу філософську категорію як буття. Під ним потрібно розуміти реально, об'єктивно існуючу дійсність.

Якщо міфологічне чи повсякденне трактування буття розуміє його як просте існування, “наявність” нескінченної множинності речей та процесів, то філософії властиво шукати у бутті певну міцну основу багатоманітного світу явищ. Очевидно, що поняття буття є доволі широким, оскільки фактично включає весь спектр сутнісного. Під буттям ми розуміємо як узагальнену картину навколишнього світу, так і індивідуальний прояв природи в одиничних предметах та явищах.

Поняття буття по-різному розуміється і трактується в різних концепціях і на різних рівнях мислення. В одних під буттям розуміють конкретне, речове, матеріальне буття. В інших під ним розуміють буття духовного або ж ідеального порядку. Навколо поняття буття філософи завжди проводили гострі дискусії, суперечки, і вони тривають досі, оскільки “буття” – найбільш узагальнене поняття у філософії.

Буття охоплює в собі все те, що існувало, існує і буде існувати, тобто об'єктивну і суб'єктивну реальності. Природа, людина, думки, ідеї, суспільство однаково існують. Різні за формами свого існування, вони насамперед завдяки своєму існуванню, утворюють цілісне, єдине буття.

Часто буття визначається як нескінченне, існуюче в просторі і в часі, як об'єктивна реальність, природа, що існує незалежно від нашої свідомості. Обмеженість такого визначення полягає в тому, що в ньому охоплено лише природне буття, а ідеальні, віртуальні і духовні його форми залишаються поза рамками. Насправді ж буття – більш широке і гранично узагальнене поняття, ніж природне, чи матеріальне, буття.

Наприклад, у Філософському енциклопедичному словнику дають таке визначення: “Буття – філософська категорія, що означає реальність, існуючу об'єктивно, поза і незалежно від свідомості людини”. Тут буття ототожнюється з поняттям об'єктивної реальності. Насправді ж категорія буття, виступаючи гранично загальною абстракцією, об'єднує за ознакою існування найрізноманітніші явища, предмети і процеси: природні об'єкти, їх властивості, зв'язки і відносини, людські колективи та окремих людей, соціальні інститути, стани людської свідомості і т. д. Вона відображає не тільки предмети, не тільки об'єктивну реальність, а й явища духу, суб'єктивну реальність.

Основними сферами буття є: природа, суспільство і свідомість. Для цих сфер буття спільним є факт їхнього існування. Буття є все те, що існує: це і матеріальні речі, і процеси, і властивості, і зв'язки, і відносини. Навіть результати бурхливої фантазії, казки, міфи існують як духовна реальність. Навіть у матеріалістичних концепціях стверджується, що дух і матерія мають, принаймні, те спільне, що вони існують (Д. Діцген). Але вони, природно, і відрізняються один від одного.

Для того щоб мати більш чітке уявлення про буття, необхідно зіставити поняття “буття” з поняттям “існування” і “реальність”. Серед цих понять найбільш загальним є поняття буття. Антиномією буття виступає поняття небуття. Неіснуюча частина буття є небуттям. Але при цьому зіставленні “існування” буде більш загальним, ніж “буття”, оскільки воно охоплює і небуття. Є поняття “не-існування”, яке іноді застосовують як потенційне буття, а іноді як минуле і майбутнє стану буття. Тут видно, що “буття” в

тимчасовому розрізі ширше, ніж “існування”. Є поняття “реальність”, яке охоплює зміст існуючої частини буття. Реальність за своїм змістом поділяється на види, наприклад, реальність фізична (що охоплює фізичне буття), хімічна, біологічна, соціальна, духовна і т. д. Реальність охоплює і групи співіснуючих явищ, що знаходяться, стосовно до майбутнього, в потенційній реальності або ж в реальній можливості.

2. Історичні етапи формування вчення про буття. Класичні та неklasичні підходи.

Починаючи з античних часів, питання про сутність буття та його значення для людини і суспільства було центром філософських систем. Продовжуючи традиції давньогрецької міфології, античні філософи поставили питання про те, звідки виникло все реально існує. Відповідаючи на нього, вони висунули як першопочаток реальну, природну стихію, котра, окрім номінального, мала і символічне значення, що дало змогу сформуванню натурфілософську картину світу, яка єднала в собі певні елементи наукового знання, зокрема результати емпіричних спостережень, логіку, специфічне тлумачення різноманітних фактів дійсності. Питання про першопричину (архе) природи, базуючись на висновках про її суть, свідчили про виділення тогочасними філософами природи у вигляді цілісного об'єкта для споглядання та роздумів та впевненості у можливості її пізнання.

Проте такого роду філософську традицію було порушено у XVIII столітті, коли під впливом скептицизму Д. Юма та трансцендентальної філософії І. Канта саме поняття буття було витіснено на периферію філософської думки. І в системі І. Фіхте, і тим паче у системі Г. Гегеля цим проблемам відведено доволі скромне місце. Саме Г. Гегель вважав, що для людської думки не може бути нічого менш значущого за своїм змістом, ніж буття. Виведення поняття буття за межі філософського дискурсу, применшення, а відтак і заперечення значення онтології як науки про його сутнісні характеристики стало результатом активного впливу ідей гегелівського ідеалізму, неокантіанства та неопозитивізму кінця XIX – початку XX століття.

У класичній філософії важливою онтологічною проблемою була проблема “буття – небуття”, особливо питання трансформації першого у друге. З часом визначилась картина трактування цієї проблеми, відповідно до якої буття розглядалось як те, що має форму організації, є суцільним та єдиним, а небуття виступає як безструктурний хаос.

Емпіричний досвід людства виявив низку онтологічних протилежностей. Перша з них стосується зв'язку постійного та змінного і полягає у трактуванні питання про наявність незмінної сутності предметів та явищ, котра в історичному їх розвитку зберігається як константа. В історії філософської думки точки зору про наявність такої сутності, складові частини якої народжуються та помирають дотримувався Платон та його послідовники в Середньовіччі та Новому часі. Негативно ставились до такого роду думки представники середньовічного номіналізму та логічні позитивісти, котрі вважали, що реальними можуть бути тільки окремо взяті речі.

Другою онтологічною протилежністю є протилежність між родами буття – тілом і духом. Вона породжує появу двоякого трактування буття та призводить до визнання одночасної наявності протилежних реальностей – матеріальної та ідеальної. Такі думки були підкріплені християнством, активним захисником їх, зокрема у XIII ст., виступав Тома Аквінський, а у XVII ст. – Рене Декарт.

Матеріалістична концепція буття у своїй крайній формі зуміла заперечити факт існування духовності, яку вважає реакцією на фізичні дії, емоцію – скороченням внутрішніх органів, а саме мислення – змінами у тканині мозку або функцією мовленнєвого апарату.

У XX ст. відчувається тенденція повернення до питань пов'язаних із буттям, що простежується у працях М. Шелера, М. Гартмана, М. Гайдеггера та інших. Актуалізація значення онтології була пов'язана з тим, що саме її категорії могли відкрити шлях до

розуміння питання про нову парадигму пояснення світу, котра лежить біля основ сучасної європейської цивілізації. Серед вказаних вище філософів доволі оригінальне трактування сутності буття належало М. Гайдеггеру, котрий ставить питання про сутнісні характеристики реальності і зводить їх до поняття часу.

Поруч із М. Гайдеггером доволі цікавим трактуванням процесів буття відрізняється філософська концепція німецького філософа М. Гартмана, котрий формує засади нової онтології, що стала підставою онтологічних висновків філософських шкіл другої половини ХХ століття. Насамперед філософ різко виступив проти існуючої до цього часу позиції, що онтологічні питання, на відміну від гносеологічних, не є актуальними, піддав критиці неокантіанців, твердячи, що гносеологічні питання не можна вирішити без вирішення питань про буття. Позитивне методологічне значення мала критика “гносеологізму” і визнання первинності буття по відношенню до пізнання.

Окреслюючи засади нової онтології, М. Гартман прагне відобразити багатоманітність реального світу на основі виявлення певних характерних його ознак, котрі зберігаються за будь-яких умов та становлять сутність буття як реальності. Будова реального світу на його думку – це існування низки нашарувань, кожне з яких є вираженням цілісного порядку сутності і має свої закони та принципи. Виділяються такі шари: фізично-матеріальний, органічно-живий, душевний, історико-духовний.

Гартман у своїй новій онтології переконливо доводить єдність світу на основі тісної взаємодії шарів буття, а також формулює основний онтологічний закон світового взаємозв'язку, котрий, на його думку, полягає у наступному: а) нижчі шари буття виступають сильнішими, носіями основних його сутностей та не можуть бути зняті більш високими шарами буття; б) хоча вищі шари буття є слабшими, вони виступають самостійними і мають необмежений простір для впливу на нижчі шари.

Гартманівська нова онтологія у середині ХХ століття стала видатним досягненням філософської думки в Західній Європі.

Суперечки філософів стосовно питання про реальність, котрі велись навколо поняття буття, виникають тоді, коли з'являється сумнів, що породжує потребу для роздумів. Саме тоді, коли виникали питання про існування світу “там” і “всюди”, коли констатувалось існування світу “тепер”, філософи ставили питання про минуле та майбутнє, котре неминуче виходило на онтологічну проблематику.

У цих суперечках, розкриваючи сутність буття як реального, філософи завжди виходили з того, що оточуючий нас світ як ціле існує вічно і лише переходить з однієї форми свого існування в іншу, зберігаючи основні свої сутнісні характеристики та властивості. Водночас окремі речі, стани природи, врешті-решт люди за своїм характером та суттю є кінцевими, перехідними. І саме ця суперечність єдності буття як поєднання неперехідного та перехідного, безкінечного та кінцевого і становить зміст буття як філософської категорії.

Зазначимо, що сучасна філософська думка виходить із трактування буття як єдиної системи, основні частини котрої є взаємопов'язаними, одночасно будучи виявом певної цілісності та єдності. Поруч із цим ми помічаємо, що реальний світ виступає як розділений, дискретний і має доволі чітко визначену структуру, в основі котрої виступають своєрідні три шари реальності – буття природи, буття соціального, буття ідеального.

3. Структура буття: форми і рівні. Буття як єдність об'єктивної дійсності та дійсності людини.

При класифікації виділяються чотири відмінні, але взаємопов'язані основні форми буття: по-перше, буття речей, процесів (воно поділяється на буття речей, процесів природи, буття природи як цілого, буття речей і процесів, створених людиною); по-друге, буття людини (поділяється на буття людини у світі речей і суто людське буття); по-третє, буття духовного (ідеального), де розрізняються індивідуалізоване духовне та об'єктивоване (позайндивідуальне) духовне; по-четверте, буття соціального, яке містить

індивідуальне буття (буття окремої людини в суспільстві і в процесі історії) і буття суспільства.

У зв'язку з цим, рівневий підхід до класифікації буття визначає: по-перше, матеріально-предметну реальність; по-друге, об'єктивно-ідеальне буття (цінності культури, принципи і категорії наукового знання, що мають загальне значення, та ін.); по-третє, буття особистості.

1. **Матеріально-предметне буття.** Це світ чуттєво сприйманих об'єктів, які впливають на свідомість, мислення через органи почуттів. Тут буття представлено як світ чуттєвих образів у його конкретно-предметному вираженні. Це світ речей, конкретних ситуацій, світ діяльності щодо створення предметів, передусім у трудовій, економічній, побутовій сферах буття. У матеріалістичної філософії – це світ матерії, об'єктивної реальності.

2. **Об'єктивно-духовне буття.** Це духовне життя людини в її соціальності: світ думок, наукових теорій, пізнання, світ духовних цінностей, світ філософії, світ емоцій, переживань, світ відносин та ін., реально існуючих як загальнолюдська культура, як суспільна свідомість, як менталітет тієї чи іншої нації, суспільства.

3. **Громадсько-історичне буття.** Охоплює як матеріальні, так і духовні елементи буття. Це реальні відносини в історичному часі: реформи, революції, війни, “переселення” народів, зміна влади і форм держави, поява і зникнення на карті нових країн, міст, цивілізацій і т.д.

4. **Суб'єктивно-особистісне буття.** Воно охоплює також матеріальний і духовний елементи, але це життєдіяльність вже конкретного індивіда з його неповторним індивідуальним досвідом, конкретними особистісними проявами буття, що відбуваються тільки з даною людиною, і тим вже відрізняються від загальної течії життя.

Виділяють також три види буття – об'єктивний, об'єктивно-суб'єктивний і суб'єктивний. Це три види реальності буття. Об'єктивна реальність охоплює все, що існує в даний момент незалежно від діяльності-свідомості людей. Всесвіт, який ми знаємо, Сонячна система і наша планета Земля, нежива і жива природа, суспільство в цілому і кожна окрема людина як біосоціальна істота, – все це є об'єктивна реальність. Діяльність свідомості в широкому розумінні визначають як об'єктивно-суб'єктивну реальність. Це свідомо, цілеспрямована діяльність, яка спирається на певні знання, вміння, навички, досвід, знаряддя праці, засоби виробництва і результатом якої є матеріальні і духовні блага, позитивний саморозвиток людей, а також виробництво та інше. І суб'єктивний вид буття пов'язаний з існуванням людини.

Актуальне й потенційне буття. Сучасна наука стверджує, що об'єктивна реальність є лише певною, відомою нам даною тут і тепер, актуальною, діючою частиною буття. Світ весь відразу нам не даний. Існує і така частина буття, яка перетворюється на справжнє. Це потенційна форма дійсності, дійсність у зародковій формі, яка є потенційним буттям.

Реальне і віртуальне буття. Загальновідома і, безсумнівно, існуюча частина буття називається реальним буттям, саме воно і визначається як наявне буття. Але є й частина буття, існування якого являє собою можливість, або ж можливі світи. Таке буття називається віртуальним (лат. Virtualis – можливий).

4. Поняття про духовне та матеріальне буття.

Вже філософи давнини виходили з уявлення про двовимірність буття, його розділення на два основних типи: матеріальне та ідеальне. Тому поряд з поняттям “матерія” одним з базових філософських понять стала категорія ідеального. Проблема ідеального, духовного світу і суб'єктивного світу людини, її індивідуального духовного світу протягом тисячоліть привертала увагу філософів.

Однак і сьогодні духовний світ, зокрема духовний світ людини зберігає багато таємниць, як і раніше залишаючись свого роду “річчю-в-собі”. Прагнучи сформулювати нове розуміння ідеального, сучасна філософія узагальнює і аналізує всі відомості про

нього, накопичені в різних сферах теорії та практики. Притому вона спирається на висновки класики про специфіку ідеального буття, його співвідношення з матеріальним буттям.

Заслуга найбільш глибокої розробки проблеми ідеального належить Платону. Саме він вперше обґрунтував концепцію подвоєння світу, представивши його як такий, що складається зі світу вічних, незмінних сутностей – ідей і світу мінливих, обмежених у часі матеріальних предметів.

Ці думки Платона отримали визнання і подальший розвиток у середньовічній релігійній філософії, що виходила з визнання існування двох світів – божественного і земного, а в людині – двох начал, духовного і тілесного.

По мірі розвитку філософської думки увагу філософів знов і знов привертало питання з'ясування специфіки ідеального, виявлення його відмінностей від матеріального. Причому вирішення цих питань в рамках матеріалізму та ідеалізму завжди було неоднаковим. Гострі суперечки велися навколо наступних двох питань: – яка специфіка ідеального, у чому полягає його відмінність від матеріального; – яке співвідношення цих двох реальностей, яка з них є важливішою, первинною.

Позиція філософів-матеріалістів, починаючи з Демокріта, полягала в тому, що ідеальні, духовні явища, похідні від матеріальних і тому тотожні з ними, вони являють собою те ж саме за своїми властивостями, що і матеріальні явища. На думку цього мислителя, душа людини, як і весь навколишній світ складається з атомів, тільки більш легких і рухомих.

Точка зору філософів-ідеалістів, починаючи з Платона, полягала в тому, що ідеальне являє собою якісно інший вид реальності, що різко відрізняється від матеріального. Так, підтримуючи і розвиваючи лінію Платона, німецький філософ Г. Ляйбніц наголошував, що, якщо навіть можна було б збільшити мозок до розмірів великого вітряного млина, то й у цьому разі в ньому не вдалося б виявити якихось носіїв ідеального; там не можна було б побачити нічого, крім окремих нервових клітин. Отже, ідеальне не є матеріальним, а є щось інше.

І сьогодні філософи-ідеалісти, продовжуючи суперечку з матеріалістами, вважають, що думка про тотожність матеріального та ідеального є такою ж безпідставною, як і твердження, що масло є те ж саме, що і дерево, а вода – те ж саме, що й залізо. Звичайно, вони не заперечують існуючого зв'язку, взаємодії між двома видами буття, але зв'язок і взаємодія, підкреслюють вони, далеко не те ж саме, що тотожність. Найчутливіші фізичні прилади типу “детекторів брехні”, створені сучасною наукою, тому і не є цілком точними, що вони фіксують лише факт взаємодії фізичного і психічного, а не сам феномен ідеального, в якому немає нічого матеріального, речовинного.

Ідеалісти виходять з того, що ідеальне, духовне існує у вигляді особливого світу ідей, основу якого становить сукупність найбільш загальних понять, універсалій, таких, як суще, єдине, щире, добре, прекрасне і т. п. Концепція ідеалізму представляє ідеальне не тільки, як щось зовсім інше, ніж матеріальне, але і як пріоритетну субстанцію, яка існує до і незалежно від матеріального світу, як явище, що існує споконвічно і об'єктивно і володіє здатністю породжувати все матеріальне.

У зв'язку з цим, важливою проблемою для ідеалістів є питання про джерела, причини виникнення ідеального світу. Це питання в ідеалістичній філософії, як і в релігійній пов'язується з існуванням вищої духовної субстанції, яку називають Богом, вічним розумом, абсолютною ідеєю тощо, що виступає в якості першопричини. Саме ці, знов-таки ідеальні субстанції, за Гегелем, і породжують у процесі свого поступального розвитку всю існуючу дійсність.

Це пояснення походження ідеального довгий час критикувалося матеріалістами як абсолютно необґрунтоване, містичне. Тим не менш, ця думка знаходить сьогодні природничо-наукове пояснення: низка фізиків висловлюють припущення, що наш Всесвіт повинен мати причину у певному розумному началі, творчій першооснові та

першопричині. Очевидно, тому серед сучасних філософів все більш широку підтримку знаходить уявлення про те, що буття першопочатково виникло у двох формах: матеріальній та ідеальній.

Компромісна точка зору у вирішенні проблеми співвідношення матеріального та ідеального бере початок ще у Арістотеля, очевидно, тому і привертає симпатії, бо знімає необхідність вельми складного обґрунтування перетворення одного в інше.

Отже, духовне буття позапросторове, самоконцентроване, рефлексивне, тобто прозоре для себе самого, ідеальне, цілісне, динамічне, воно не обмежене часом, а матеріальне буття характеризується множинністю, подільністю, просторовістю, наявністю маси, опору матеріалу та силових взаємодій, воно існує в часі.

Уперше поняття матерія (hyle), зустрічається в Платона. Матерія в його розумінні якийсь позбавлений якостей субстрат (матеріал), з якого утворюються тіла різної величини і обрисів; вона без форми, невизначена, пасивна. Надалі матерія, як правило, ототожнювалася з конкретною речовиною або атомами. У міру розвитку науки і філософії поняття матерії поступово втрачає чуттєво-конкретні риси і стає дедалі більш абстрактним. Воно покликане охопити безмежне розмаїття всього реально існуючого і того, що не зводиться до свідомості.

У діалектико-матеріалістичній філософії матерія визначається як об'єктивна реальність, дана нам у відчуттях, що існує незалежно від людської свідомості і відображається нею. Матерія – це єдино існуюча субстанція. Вона вічна і нескінченна, нестворена, знищена, невичерпна і знаходиться в постійному русі, здатна до самоорганізації та відображення. Вона є – *causa sui*, причина самої себе. Усі ці властивості (субстанційність, невичерпність, незнищенність, рух, вічність) невіддільні від матерії і тому називаються її атрибутами. Невіддільні від матерії так само і її форми – простір і час.

На відміну від матеріалістів, ідеалісти заперечують матерію як об'єктивну реальність. Для суб'єктивних ідеалістів (Берклі, Мах) матерія – це “комплекс відчуттів”, для об'єктивних ідеалістів (Платон, Гегель) – це породження духу, “інобуття” ідеї.

За сучасними науковими даними матерія – це складна система. В її структурі можна виділити два великих основних рівні (принцип поділу – наявність життя): неорганічна матерія (нежива природа) і органічна матерія (жива природа).

Неорганічна природа охоплює такі структурні рівні: 1. Елементарні частинки – дрібні частки фізичної матерії (фотони, протони, нейтрони тощо), кожна з яких має свою античастинку. Сьогодні відомо понад 300 елементарних частинок, у тому числі і так звані “віртуальні частинки”, існуючі в проміжних станах дуже короткий час. Характерна особливість елементарних частинок – здатність до взаємних перетворень. 2. Атом – дрібна частка хімічного елемента, яка зберігає його властивості. Він складається з ядра та електронної оболонки. Ядро атома складається з протонів і нейтронів. 3. Хімічний елемент – сукупність атомів з однаковим зарядом ядра. Відомо 107 хімічних елементів (19 отримані штучно), з яких складаються всі речовини неживої і живої природи. 4. Молекула – найменша частка речовини, що володіє всіма її хімічними властивостями. Складається з атомів, з'єднаних хімічними зв'язками. 5. Планети – найбільш масивні тіла Сонячної системи, що рухаються по еліптичних орбітах навколо Сонця. 6. Планетні системи. 7. Зірки – газові (плазмові) кулі, що світяться та подібні до Сонця: у них закладена велика частина речовини Всесвіту. Утворюються з газо-пилового середовища (головним чином з водню і гелію). 8. Галактики – гігантські до сотень млрд. зірок) зоряні системи, зокрема, наша Галактика (Чумацький шлях), містить понад 100 млрд. зірок. 9. Система галактик.

Органічна природа (біосфера, життя) має такі рівні (види самоорганізації): 1. Доклітинний рівень – дезонуклеїнові кислоти, РНК, білки. Останні – високомолекулярні органічні речовини, побудовані з 20 амінокислот, складають (поряд з нуклеїновими кислотами) основу життєдіяльності всіх організмів. 2. Клітина – елементарна жива система, основа будови і життєдіяльності всіх рослин і тварин. 3. Багатоклітинні організми рослинного і тваринного світу – окремі особини або їх сукупність. 4. Популяція

– сукупність особин одного виду, які тривалий час займають певний простір і відтворюють себе протягом великої кількості поколінь. 5. Біоценоз – сукупність рослин, тварин і мікроорганізмів, що населяють дану ділянку суші або водоймища. 6. Біогеоценоз (екосистема) – однорідна ділянка земної поверхні, єдиний природний комплекс, утворений живими організмами і середовищем їх проживання.

За розмірами матерія ділиться на три рівні:

1. *Макросвіт* – сукупність об'єктів, розмірність яких співвідносна з масштабом людського досвіду: просторові величини виражаються в міліметрах, сантиметрах, кілометрах, а час – у секундах, хвилинах, годинах, роках.

2. *Мікросвіт* – світ гранично малих мікрооб'єктів, що безпосередньо не спостерігаються і просторова розмірність яких обчислюється до 10 (-8) - до 16 (-16) см, а час життя від нескінченності до 10 (-24) сек.

3. *Мегасвіт* – світ величезних космічних масштабів і швидкостей, відстань в якому вимірюється світловими роками (а швидкість світла 3000000 км/с), а час існування космічних об'єктів – мільйонами і мільярдами років.

Рух. Світ перебуває в постійному русі: у нього немає перерви для спокою. Рух – це спосіб існування суцього. Бути – означає бути в русі, зміні. Немає у світі незмінних речей, властивостей і відносин. Світ складається і розкладається, він ніколи не буває чимось закінченим. Рух суцього є саморух у тому сенсі, що тенденція, імпульс до зміни стану притаманні самій реальності: вона є причина самої себе. Рух абсолютно, незаперечно і загально, проявляється у вигляді конкретних його форм.

Якщо абсолютність руху обумовлена його загальністю, то відносність – конкретною формою його прояву. Форми і види руху різноманітні. Вони відповідають рівням структурної організації суцього. Кожній формі руху притаманний визначений носій – субстанція. Так, елементарні частинки є носіями різноманітних процесів взаємоперетворень, елементи атомного ядра – носіями ядерної форми руху, елементи атома – носіями внутрішньоатомної форми руху, елементи молекул і молекулярних сполук – носіями хімічної форми руху, і т. д. аж до соціальної форми, яка у низці відомих форм руху є вищою.

Рух будь-якої речі здійснюється тільки у відношенні до деякої іншої речі. Поняття руху окремого тіла – нісенітниця. Для вивчення руху будь-якого об'єкта потрібно знайти систему відліку – інший об'єкт, по відношенню до якого можна розглядати рух, що нас цікавить.

У нескінченному потоці руху суцього, що ніколи не зупиняться завжди присутні моменти стійкості, що проявляються насамперед у збереженні стану руху, а також у формі рівноваги явищ і відносного спокою. Як би не змінювався предмет, поки він існує, він зберігає свою визначеність. Річка не перестає бути річкою через те, що вона тече: буття річки і полягає в її плинності. Набути абсолютний спокій означає перестати існувати. Усе те, що відносно знаходиться в стані спокою неминуче причетне до якого-небудь руху і врешті-решт – до безконечних форм його прояву у всесвіті. Спокій завжди має тільки видимий і відносний характер.

Простір і час. Усі тіла мають певну протяжність – довжину, ширину, висоту. Вони різним чином розташовані один щодо одного, складають частини тієї чи іншої системи. Простір є форма координації співіснуючих об'єктів, станів матерії. Він полягає в тому, що об'єкти розташовані за межами один одного (поряд, збоку, внизу, вгорі, всередині, ззаду, спереду і т. д.) і знаходяться в певних кількісних відношеннях. Порядок співіснування цих об'єктів та їх станів утворює структуру простору.

Явища характеризуються тривалістю існування, послідовністю етапів розвитку. Процеси відбуваються або одночасно, або один раніше чи пізніше іншого; такі, наприклад, взаємини між днем і ніччю, зимою і весною, літа і осені. Усе це означає, що тіла існують і рухаються в часі. Час – це форма координації змінюваних об'єктів та їх станів. Він полягає в тому, що кожний стан представляє собою послідовну ланку процесу і

знаходиться в визначених кількісних відношеннях з іншими станами. Порядок зміни цих об'єктів і станів утворює структуру часу.

Простір і час – це загальні форми існування, координації об'єктів. Загальність цих форм буття полягає в тому, що вони – форми буття всіх предметів і процесів, які були, є і будуть у нескінченному світі. Не тільки події зовнішнього світу, а й усі почуття, думки відбуваються в просторі і часі. У світі все є протяжним і триває. Простір і час володіють своїми особливостями. Простір має три виміри: довжину, ширину і висоту, а час лише один напрям від минулого через теперішнє до майбутнього.

Простір і час існують об'єктивно, їх існування незалежне від свідомості. Їх властивості і закономірності також об'єктивні, і не є породженням завжди суб'єктивної думки людини.

Література:

1. Бичко А. К. Філософія : підручник / А. К. Бичко, І. В. Бичко, В. Г. Табачковський, В. І. Ярошовець та ін. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 648 с.
2. Гусєв В. І. Вступ до метафізики : навч. посіб. / В. І. Гусєв. – К. : Либідь, 2004. – 488 с.
3. Корет Э. Основы метафизики / Э. Корет. – К. : Тандем, 1998. – 248 с.
4. Людина в есенційних та екзистенційних вимірах. – К. : Наукова думка, 2004. – 245 с.
5. Нестеренко В. Г. Вступ до філософії. Онтологія людини / В. Г. Нестеренко. – К. : Абрис, 1995. – 336 с.
6. Основы онтологии: учебное пособие / Под ред. Ф. Ф. Вяккерера, В. Г. Иванова, Б. И. Липского и др. – СПб. : Изд. С.-Петербургского унив., 1997. – 280 с.
7. Причепій Є. М., Філософія : навч. посіб. / Є. М. Причепій, А. М. Черній, Л. А. Чекаль. – К. : Академвидав, 2008. – 592 с.
8. Татаркевич В. Філософські проблеми фізики / Татаркевич В. // Історія філософії. – Т. 3. – Львів, 1999. – С. 333-343.
9. Філософія : підручник / Г. А. Заїченко, В. М. Сагатовський, І. І. Кальний та ін. / за ред. Г. А. Заїченка та ін. – К. : Вища шк., 1995. – 455 с.
10. Хамитов Н. Философия. Бытие. Человек. Мир. / Назиб Хамитов. – К. : КНТ, 2006. – 456 с.